

В І Д Г У К

офіційного опонента – д. філол. н., проф. А.М. Приходька – на дисертацію **О.М. Петренко "Стратегії невічливості у дискурсі драм В. Шекспіра: когнітивно-прагматичний аспект"** [Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2018. 245 с.], подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови

Одним із основних напрямів сучасних лінгвістичних досліджень є вивчення дискурсу як доволі складного і в той же час багатоаспектного феномену. Ця багатоаспектність зумовлена, з одного боку, значною кількістю дискурсів, їх типів і підтипів, а з іншого, – надзвичайно широким діапазоном предметної сфери, що її відкриває дискурсивний континуум взагалі. Науково привабливим сегментом цієї сфери якраз і є тактико-стратегічний потенціал ідіостилю класиків літератури та його мовна репрезентація.

Когнітивно-прагматичні засади вербальної діяльності неодноразово ставали об'єктом наукових розвідок, спрямованих на вивчення художнього дискурсу з його егалітарною, авторитарною, кооперативною, конфліктною та іншими іпостасями спілкування. Об'єкт аналізу цієї дисертації складає серединна форма інтерактивної комунікації – невічлива, яка все ще залишаючись на периферії лінгвістичних розвідок, становить собою один із можливих шляхів пізнання ідіодискурсивної своєрідності художнього тексту. Наскільки нам відомо, спеціальних праць, присвячених дослідженню і того, й іншого, на сьогоднішній день немає. Все це засвідчує беззаперечну **актуальність** дисертації, що евалююється.

В основу дисертації О.М. Петренко покладено когнітивно-прагматичний підхід, що уможливив дослідження ідіодискурсу В. Шекспіра у прагматичному (діяльнісному) аспекті в опорі на принципи та постулати теорії комунікації, текстології, концептології. Будучи виконаною в межах сучасних поглядів на теорію мовленнєвої діяльності, а саме із урахуванням антропоцентричного й інтерактивного начал комунікації, що має своїм наслідком розмаїття тактико-стратегічних портретів персонажних учасників спілкування, робота О.М. Петренко становить собою вдалу спробу поліаспектного моделювання ситуації невічливості в ідіодискурсі В. Шекспіра.

Дослідження проведене на належному науковому та методичному рівнях із залученням достатньо репрезентативного матеріалу, корпус якого складає 2798 інтеракцій шекспірівських персонажів – кількість, що є надійною емпіричною базою для отримання об'єктивних результатів та їх належної лінгвістичної інтерпретації.

Логіка викладення матеріалу задається в роботі чітко усвідомлюваною метою й дотично сформульованими завданнями. Йдучи дедуктивним шляхом від загального до конкретного, вона спрямовує поступ наукової думки від теоретико-методологічних засад (розділ 1) через методику (розділ 2) вивчення феномену "неввічливість" в ідіодискурсі В. Шекспіра до інновативного представлення його тактико-стратегічного потенціалу в когнітивно-комунікативному розрізі (розділ 3).

У такий спосіб вся архітектоніка дисертації окреслюється прагненням до системно-функціонального опису і, відповідно, до представлення лінгвістично релевантної картини тих ситуацій спілкування, де з'являються "неввічливі" інтеракції. Логічно, що цей підхід дозволив побудувати роботу на концептуально виважених положеннях про взаємозумовленість когнітивно-семантичної мотивації мовленнєвих повідомлень і соціопрагматичних засад їх реалізації.

Тож можна з повним правом говорити про вагомий *науковий новизну* цього дисертаційного твору. Вона полягає в тому, що феномен "неввічливість" вперше осмислено як антиконцепт в етичній антиномії ВВІЧЛИВІСТЬ vs НЕВВІЧЛИВІСТЬ і на цій підставі запропоновано когнітивно-прагматичну модель його інтерактивної реалізації з ретельним і несуперечливим аналізом усіх його дискурсивно релевантних складників, а також у встановленні тактико-стратегічних параметрів мовленнєвої поведінки, що задається цією моделлю у драматичному дискурсі. Чималу інновативну цінність становить і з'ясування тенденцій жанрового варіювання стратегій і тактик невічливості в комедіях і трагедіях В. Шекспіра.

До безперечних здобутків дисертації О.М. Петренко належать й інші не менш масштабні моменти:

- вдала спроба ув'язати концепт (явище докомунікативного рівня) з мовленнєвою стратегією (явище комунікативного рівня), сформулювавши це у вигляді когнітивно-комунікативної сутності, "закорінений у концепті НЕВВІЧЛИВІСТЬ, який є лінгвокультурним ознаковим концептом-регулятивом комунікативної поведінки, прагматичним антиконцептом – членом антиномії ВВІЧЛИВІСТЬ vs НЕВВІЧЛИ-

ВІСТЬ у межах мезоконцепту ЕТИКА, профільованого в домені СПІЛКУВАННЯ" (с. 22-23);

- доведення того факту, що номінативний простір НЕВВІЧЛИВОСТІ піддається логічному упорядкуванню у вигляді семантичного поля IMPOLITENESS, що складається з шести гіпополів;

- встановлення закономірності, згідно з якою дискурсивні стратегії невічливості вирізняються за соціокультурними та лінгвопрагматичними параметрами, а їх реалізація закорінена в інтерсуб'єктивності.

На високу оцінку заслуговує скрупульозне обстеження матеріалу, старанність у доборі текстових фрагментів, що містять імпульси невічливості, а також ретельний аналіз цих фрагментів на предмет шляхів і способів її тактико-стратегічної реалізації у процесі інформаційного обміну. Такий підхід дозволив авторці вийти на рівень системних узагальнень стосовно інтерактивної / інтерсуб'єктивної суті (анти)концепту "НЕВВІЧЛИВІСТЬ" як такого, що а priori спричиняє конфліктогенність спілкування. І в цьому відношенні не можна не відмітити добротний рівень наукової інтерпретації мовного матеріалу і високий ступінь експланаторності отриманих результатів, що можна визнати зразковим для такого рівня робіт.

Сказане дозволяє кваліфікувати рецензовану працю як комплексне лінгвістичне дослідження, яке відповідає сучасному рівню наукових знань та інтересів лінгвістів. Разом із тим, складність завдань, що стоять перед такого рівня роботами, не могла не позначитися й на деяких побажаннях і *зауваженнях*.

1. Поза сумнівом, феномен "неввічливість" є загальномовним явищем і навіть мовленнєвою універсалиєю. І в цьому своєму амплуа він властивий не тільки художньому мовленню і не тільки певній лінгвокультурі, а й усьому комунікативному універсуму. Тож обмежувати його лише художнім (ідіо)дискурсом (тобто штучно сконструйованим хоча й геніальним Шекспіром, але все ж таки суб'єктом) – це свідомо відмова від виявлення об'єктивних закономірностей у конституюванні такого універсального акту, як невічливість. Напевно, при її описі доцільно було б скористатися ідеєю про комунікативну культуру суспільства та її стан у певну соціоісторичну добу, розроблювану Франкфуртською школою комунікативної філософії Ю. Хабермаса та її послідовниками в Україні (А.М. Єрмоленко).

2. На нашу думку, дисертантці слід було б більш чітко визначитися зі своєю позицією стосовно місця художнього мовлення в доволі все ще заплутаній лінгвістичній типології дискурсів, оскільки із дисертації не зовсім зрозуміло, куди вона його уналежнює – до побутового, буттєвого, інституційного чи ще до якого типу. Важко також зрозуміти, чому "дискурс" як центральне поняття роботи, навіть винесене у заголовок, розуміється всього-на-всього як фуковська "соціальна практика" (с. 37), тобто не зовсім лінгвістично, а значить, і не отримує свого авторського визначення. Звідси – і невдале звучання термінів "англійський дискурс драм В. Шекспіра" (с. 20) і "англійський драматургічний дискурс В. Шекспіра" (с. 22), тоді як поряд із цим авторка вживає більш вдалий, на наш погляд, термін "англомовний дискурс" (с. 82).

3. Одиницею аналізу заявленого об'єкта дослідження авторка оголошує "мовленнєвий акт" (с. 85), ніяк не обґрунтовуючи доцільність такого кроку. При цьому вона виносить цей факт у висновки до розділу 2, пишучи, що "дискурсивному втіленню концепту комунікативної поведінки НЕВВІЧЛИВІСТЬ слугує висловлення, яке відповідає мовленнєвому акту – мінімальній одиниці дискурсу, що функціонує у складі мовленнєвого ходу адресанта та має відповідь-реакцію слухача у межах неvvічливого дискурсивного обміну" (с. 100). Тож виникає відразу два питання: 1) чому мовленнєвий акт оголошується мінімальною одиницею дискурсу (хіба ж такою одиницею є не "дискурсивний акт"?), 2) чому ця "одиниця аналізу" більше ніде не згадується і ніде не використовується, особливо в дослідницькій частині роботи, тобто в розділі 3, де цей аналіз безпосередньо здійснюється?

Більш того, розглядаючи в § 3.1.2. предмет свого вивчення безпосередньо – стратегії актуалізації неvvічливості, авторка чомусь ототожнює їх зі слотами. З цієї причини стратегії ЗНЕЦІНЕННЯ СЛУХАЧА, НЕДОПУСТИМЕ ВТРУЧАННЯ, НЕДОПУСТИМЕ ВИКЛЮЧЕННЯ, НЕДОПУСТИМЕ НАВ'ЯЗУВАННЯ, НАВМИСНА НЕДОРЕЧНІСТЬ та ін. пропускаються крізь "методику семантики (!?) лінгвальних мереж" і постають спочатку як слоти незрозуміло якого фрейму, а потім оголошуються стратегіями і як такі вже далі аналізуються як власне стратегії (§ 3.2). Тож хотілося б дізнатися, яким чином когнітивно-семантичний феномен "фрейм" опинився в комунікативно-функціональному аналізі та що ж зрештою є одиницею аналізу в цій дисертації?

4. Технічні зауваження;

- у роботі порушено кількісні пропорції, що бажано витримати між теоретико-методологічною (тут – розділи 1 і 2) та дослідницькою (тут – розділ 3) частинами праці, які негласно мають співвідноситися між собою як $\frac{1}{3}$ до $\frac{2}{3}$;
- нелогічно та – головне – незручно, коли аббревіатури мисляться англійською мовою і, відповідно, подаються латинськими літерами, а їх розшифровка подається українською мовою (с. 17);
- нав'язливе використання словосполучень "в нашій роботі"/ "в нашому дослідженні" / "в нашому аналізі" та їм подібних (58 вживань) деяким чином нагадує мантру і аж ніяк не сприяє увиغارненню наукового стилю.

Висловлені зауваження не торкаються основного змісту дисертації та не знижують її загальної позитивної оцінки. Навпаки, глибока філологічна ерудиція, достатня наукова компетенція та обізнаність у літературі питання дозволили авторці критично підійти до об'ємного матеріалу з теми дослідження та зробити цікаві й добре обгрунтовані висновки, що представляють певний науковий інтерес.

Зі всією впевненістю можна стверджувати, що робота О.М. Петренко сприяє поглибленню й розширенню епістемічних надбань мовознавства – зокрема, когнітивної лінгвістики та прагмалінгвістики, тексто- і дискурсознавства, лінгвопоетики і лінгвосеміотики, що безперечно, складає вагоме *теоретичне значення* її дослідження. Дисертація має й чималу *прикладну цінність*, бо її матеріали можуть знайти відбиття в навчальному процесі, в наукових розвідках студентів і аспірантів. Вони можуть бути використані в нормативних курсах “Основи теорії комунікації”, “Теоретична граматика”, “Стилістика” та в дотичних до них спецкурсах.

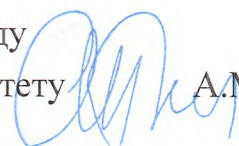
Дисертація відповідає комплексній *науковій темі* факультету іноземних мов ХНУ ім. В.Н. Каразіна “Проблеми іноземної філології, перекладознавства і методики у когнітивно-дискурсивній парадигмі” (код держреєстрації 0109U007962).

Основні положення дисертації висвітлено в 10 публікаціях, із них 4 статті у фахових виданнях України, 2 – в іноземних виданнях, та агробовано на 4 наукових конференціях. Публікації авторки, її доповіді на конференціях і автореферат адекватно відбивають основні положення та висновки дисертаційної роботи.

Оцінюючи роботу О.М. Петренко в цілому, зазначу, що вона є зрілою та концептуально завершеною працею, яка з одного боку, теоретично осмислює ос-

новні досягнення загального та германського мовознавства, а з іншого, – представляє досліджуваний об'єкт під кутом зору сучасної парадигми лінгвістичного знання. Вона виконана коректною українською мовою, гарно виконана в технічному відношенні, не перенасичена термінами іншомовного походження. Її авторка проявила себе вдумливим, серйозним і сумлінним дослідником, здібним до самостійного й творчого вирішення нагальних проблем лінгвістичної науки.

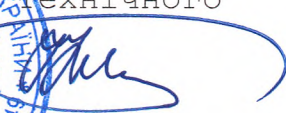
На підставі детального знайомства з текстом дисертації "*Стратегії неvvічливості у дискурсі драм В. Шекспіра: когнітивно-прагматичний аспект*", з її авторефератом і публікаціями вважаю, що вона повною мірою відповідає вимогам "Порядку присудження наукових ступенів", затвердженого Постановою КМУ № 567 від 24.07.2013 зі змінами і доповненнями, внесеними Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 і № 1159 від 30.12.2015, а її авторка, Петренко Олена Миколаївна, **заслужовує** на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови.

Офіційний опонент
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та практики перекладу
Запорізького національного технічного університету А.М. Приходько

Підпис доктора філологічних наук,
професора **Анатолія Миколайовича ПРИХОДЬКА** засвідчую :

Вчений секретар
Запорізького національного технічного
університету

 В.В. Кузьмін

Відрук одержано 14.12.2018р.

Вчений секретар спецради Мр. Т.Т. Морозова